

Psihoanaliza pod Slovenci – začetki

Psychoanalysis under the Slovenes – the beginnings

Povzetek

Na Dunaju, mestu, ki ga povezujemo s Freudom in psihoanalizo, so v času nastajanja in zgodnjega obdobja psihoanalitičnega gibanja študirali mnogi Slovenci. Alfred Šerko, vodilni in tudi izjemno družbeno vplivni nevropsihiater, bi naj v letih 1902–1903 kot študent logike in psihologije celo obiskoval Freudova predavanja. Vendar med analitiki prve generacije Slovencev ne najdemo. Različni viri pričajo o tem, da so posamezniki iz generacije slovenskih literatov, rojenih okrog leta 1900, že dokaj zgodaj brali Freudova dela v izvorniku. Na podlagi esejev, člankov in predavanj Vladimirja Bartola in Slavka Gruma ter po pregledu člankov in intervjujev, objavljenih v slovenskih revijah in časopisih dvajsetih in tridesetih let prejšnjega stoletja, lahko sklepamo, da je bila psihoanaliza v zavesti Slovencev tistega časa dokaj prisotna. Opazimo lahko, da je v drugi polovici tridesetih let zanimanje za psihoanalizo (vsaj na videz) počasi ugašalo in psihoanalitski krog se na Slovenskem takrat še ni oblikoval.

Ključne besede

psihoanaliza, literatura, Alfred Šerko, Vladimir Bartol, Slavko Grum

Abstract

In the early years of the formation of the psychoanalytic movement, many Slovenes studied in Vienna, a city that we associate with Freud and psychoanalysis. Alfred Šerko, a leading and highly influential neuropsychiatrist, had supposedly even attended Freud's lectures as a student of logic and psychology in the years 1902-1903. However, between analysts of the first generation, no Slovenian can be found. A variety of sources testify to the fact that the generation of Slovenian writers born around 1900 had begun reading Freud's original works rather early. On the basis of essays, articles and lectures by Vladimir Bartol and Slavko Grum we can conclude that psychoanalysis was fairly present at the time being. This is apparent as well in the articles and interviews published in Slovenian magazines and newspapers of the 20's and 30's of the previous century. It becomes apparent that in the second half of the 30's, interest in psychoanalysis (at least seemingly) slowly faded and that the psychoanalytic circle in Slovenia had not yet been formed.

Key words

psychoanalysis, literature, Alfred Šerko, Vladimir Bartol, Slavko Grum

1. Uvod

V prispevku v kratkem orisu osvetljujem zgodovino psihoanalitičnega gibanja na Slovenskem v 20-tih in 30-tih letih prejšnjega stoletja. To je obdobje, ki ga Možina (2011) - ko oblikuje ključne razvojne korake oz. faze razvoja psihoterapije na Slovenskem – po »fazi nastavkov in predhodnikov v 19. stoletju in prej« označi kot drugo fazo in poimenuje »razvoj psihoanalize kot organiziranega družbenega gibanja - faza zamujenih priložnosti (1900 do 1960)«. V tem času se je psihoanaliza pričela pojavljati v slovenskem prostoru preko literature in literatov (predvsem Vladimirja Bartola in Slavka Gruma, v manjši meri pa tudi Srečka Kosovela). Dotaknem se tudi pogledov in odnosa, ki ga je do psihoanalize imel vodilni in izjemno družbeno vplivni nevropsihiater tistega časa Alfred Šerko s čigar »[...] odločitvijo proti psihoanalizi nam je Slovencem umanjkal človek iz prve generacije psihoanalitikov.« (Lunaček, 1995). Še pojasnilo naslova prispevka - s sintagmo »psihoanaliza pod Slovenci« sem želela izraziti svoje videnje slovenskega psihoanalitičnega gibanja kot socialnega fenomena. Psihoanaliza med Slovenci namreč v prvi polovici dvajsetega stoletja ni našla svojega mesta v strokovnih in znanstvenih krogih, pač pa se je znašla bolj POD Slovenci, stisnjena med njihov podplat in tla.

2. Psihoanaliza pod Slovenci – začetki

Ko razmišljam o razlogih za dejstvo, da nam je Freud »spregovoril po slovensko« šele leta 1975, lahko samo pritrdimo Levu Milčinskemu (1975), ki v uvodu k prvemu književnemu prevodu kakšnega od Freudovih del v slovenski jezik zapiše: »[...] Najbrž bi se morali zateči po pomoč k pokojnemu avtorju te knjige in njegovi globinsko psihološki teoriji pa psihoanalitski metodi, da bi kolikor toliko lahko razložili nerazumljivo dejstvo, da Slovenci, ki se radi postavljamo s svojo kulturnostjo, šele 1975. leta, torej 119 let potem, ko se je [...] rodil Sigmund (Schlomo) Freud, lahko beremo v našem jeziku eno njegovih številnih strokovnih del!.«

Če se preselimo v današnji čas – kar triintrideset let smo Slovenci čakali na prevod Lascheve *Kulture narcizizma* (1979/2012) ter prav tako dobrih trideset let na prevod Foucaultove *Arheologije vednosti* (1969/2001) – in vsiljuje se misel, ali res še vedno morajo preteči desetletja, da nekateri avtorji ali ideje v naših krajih postanejo *heimlich*?

Dolar (2009) v *Spremni besedi* k prenovljeni izdaji *Psihopatologije vsakdanjega življenja* razmišlja, da smo Slovenci s tako poznim prvim književnim prevodom kakega Freudovega dela v slovenski jezik zaostali za skoraj vsemi kulturnimi narodi in da je bilo videti, kot da smo pre-spali eno velikih miselnih revolucij dvajsetega stoletja. Nadalje ugotavlja, da je položaj trideset let pozneje, ko *Psihopatologija vsakdanjega življenja* doživlja svoj ponatis, dramatično drugačna, da imamo preveden tako rekoč ves Freudov opus, za nekaj izjem, ki so še ostale, pa da so izdaje že v pripravi. Spremno besedo Dolar (2009) nadaljuje z ugotovitvijo, da je psihoanaliza naposled tudi pri nas sprožila krepko intelektualno gibanje, katerega učinki zdaj segajo daleč po svetu, in zaključuje: »[...] Nemara so pozni prišleki najtemeljitejši.«²

Vendar – poskusimo »začeti od začetka«. Dunaj, mesto, povezano s Freudom in razvojem psihoanalize, je bilo v času Avstro-Ogrske monarhije – vse do leta 1918, ko je ta razpadla – del naše skupne domovine. Na Dunaju so v času nastajanja in zgodnjega obdobja psihoanalitičnega gibanja študirali mnogi Slovenci. Alfred Šerko bi naj v letih 1902–1903 kot študent logike in psihologije celo obiskoval Freudova predavanja. Kot mi je v pogovoru o zgodovini slovenskega psihoanalitičnega gibanja v mesecu decembru 2012 omenil Matjaž Lunaček, dr. med., psihiater

in psihoanalitik,³ ki se je z začetki psihoanalize v Sloveniji največ ukvarjal in na to temo objavil več prispevkov, obstajajo sezname z inskripcijami študentov, ki so obiskovali Freudova predavanja. Morda bi sezname slušateljev Freudovih predavanj odstrli tančico skrivnosti ali celo ovrgli kakšno splošno sprejeto dejstvo?

Podatki iz različnih virov (dnevniški zapisi avtorjev, eseji in članki v časopisih in revijah, študije literarnih zgodovinarjev) pričajo o tem, da so posamezniki iz generacije slovenskih literatov, rojenih okrog leta 1900, že dokaj zgodaj brali Freudova dela v izvirmikih. Tako bi se naj Bartol leta 1924 lotil študija psihoanalize in Freudova dela bral v izvirmiku, kar mu je omogočalo njegovo odlično znanje nemščine (do leta 1918 je namreč obiskoval avstrijski licej – gimnazijo v Trstu). (Bressan, 1986)

V tem pogledu je ilustrativen tudi seznam knjig iz knjižnice Slavka Gruma iz njegovih novomeških, predvsem pa iz dunajskih let – od 1919 do 1926 – kakor se je v njegovi zapuščini ohranila do leta 1973. Med deli najdemo Freudova *Vorlesungen zur Einführung in die Psychoanalyse*, dve deli Alfreda Adlerja: *Die Technik der Individualpsychologie in Praxis und Theorie der Individualpsychologie* ter Bleulerjevo *Lehrbuch der Psychiatrie*. Gruma je zanimala tudi hipnoza, na seznamu tako najdemo Friedländerjevo *Die Hypnose* in Loewenfeldovo *Hypnotismus und Medizin*. Del Grumove knjižnice je bilo tudi Lombrosovo delo *Genies und Irrsinn*. (Kralj, 1987b: 242)

Na zanimivo opombo Srečka Kosovela naletimo v sedmem zvezku njegovih Dnevnikov (iz začetka maja 1925): »[...] *Revue de Genève Mars* (La psychanalyse et l'art) L.Charles Baudouin.«⁴ (Bressan, 1986)

Na podlagi seznamov esejev, člankov in predavanj Vladimirja Bartola in Slavka Gruma ter po pregledu člankov in intervjujev, objavljenih v slovenskih revijah in časopisih dvajsetih in tridesetih let prejšnjega stoletja, bi lahko sklepali, da je bila psihoanaliza v zavesti Slovencev tistega časa dokaj prisotna. Bartol (1928/1993) v članku *Psihoanaliza in sodobni človek*, objavljenem v reviji *Življenje in svet* leta 1928, v zvezi s psihoanalizo med drugim zapiše: »[...] To je: vsa usta so je polna, povsod se razpravlja o njej.«

Za ilustracijo – januarja 1930 je v peti številki revije *Življenje in svet*, kjer je objavljeno Grumovo predavanje *Beg iz življenja*, objavljen tudi intervju s pisateljem Thomasom Mannom z naslovom *Nov svet se poraja – Psihoanaliza evangelij svobode*, v katerem Mann na novinarjevo vprašanje, ali je psihoanaliza nova znanost ali nova vera, odgovori: »[...] Psihoanaliza je novi evangelij osvobodjenja od prokletstva minulosti. Psihologija osvobaja pogana, zamrlo človekovo veselje do življenja.« (Viereck, 1930)

Končno pa je k zavesti o prisotnosti psihoanalize med Slovenci prispevala tudi njena (hkratna) obširna predstavitev in uničujoča kritika Alfreda Šerka v delu *O psihoanalizi* (1934) in še prej, leta 1930, Šerkov »protifreudovski nastop« na predavanju Slavka Gruma *Beg v onstran*, o katerem je poročalo tudi liberalno *Jutro*.

O psihoanalizi so razpravljali in se proti njej izrekli – pa čeprav niso prebrali še nobene Freudove knjige – tudi Slovenci, ki so igrali pomembno vlogo v življenju naroda, kar opisuje Bartol (1939/1993: 111) v eseju *Ob smrti Sigmunda Freuda*. Ko Bartol predstavlja svojo vlogo pri seznanjanju slovenske javnosti s psihoanalizo, med drugim zapiše: »[...] Že v Parizu mi je bil nekdo, ki je imel besedo v našem javnem življenju, dejal, da je škoda, da se prav jaz ukvarjam s

to malo estetično doktrino [...].⁵ Povprašan, zakaj mi to nasvetuje, mi je pojasnil, da se mu zde te »seksualne« zadeve prenikotne za tenkočutnejšega duhá. Obenem mi je priznal, da ni še prečital nobene Freudove knjige.« (Bartol, 1939/1993: 111)

Ko se sprašujemo, kdaj in na kakšen način se je psihoanalitična misel pojavila v slovenskem prostoru, ne moremo mimo Bartolove (1961/1993) omembe nemških originalov Freudovih del po slovenskih knjižnicah pred II. sv. vojno. Takole piše Bartol v eseju *Iz pisateljske delavnice* (1961/1993): »[...] Takrat, pred vojno, so imele vse naše večje knjižnice vsaj po nekaj knjig Freuda in njegovih učencev. Ljudje so jih precej brali [...]. Po vojni so nemški originali Freuda in drugih psihoanalitikov izginili iz naših javnih knjižnic. Namesto njih smo dobili hrvaške prevode.«

Lunaček (1995) piše, da se je psihoanaliza (najprej kot teoretični korpus) k nam prebijala z zamudo, ter da se ji je pri nas prvi, in sicer z averzijo, posvetil nevropsihiater Alfred Šerko. Prav Šerkova odločitev proti psihoanalizi je po Lunačkovem mnenju (Lunaček v Felc, 1996) pripeljala do tega, da med psihoanalitiki prve generacije ni Slovence. Lunaček (v Felc, 1996) opozori še na dejstvo, da so rojstne letnice analitikov Carla Gustava Junga, Sandorja Ferenczija in Otta Ranka blizu rojstnemu datumu Alfreda Šerka.

In če med psihoanalitiki prve generacije žal ni nobenega Slovenca, pa so Slovenci analitike prve generacije obiskovali kot pacienti. Bohak (2006) tako navaja: »[...] V 70. letih prejšnjega stoletja mi je pripovedovala priletna Mariborčanka, kako je njen oče slišal za uglednega profesorja Freuda, ki da na Dunaju zdravi 'slabe živce' in druge psihične težave, zlasti ženskega sveta. In bil je dovolj premožen, da sta s hčerko sedla na vlak in na Dunaju poiskala ordinacijo 'gospoda profesorja'. Ker je bil profesor preveč zaseden, jo je sprejel njegov sodelavec in jo začel zdraviti po klasičnem settingu, na kavču. Kaj kmalu ji je začel govoriti, da so njeni 'slabi živci' povezani z izrinjanjem spolnih in agresivnih impulzov. 'Teh svinjarij mi pa ne bo govoril', si je mislilo krepotno dekle in demonstrativno prekinilo obravnavo. Dobrih petdeset let kasneje sem iz njenih pripovedi sklepal, da je bila delovna hipoteza učenca gospoda profesorja sicer pravilna, da pa še ni znal ravnati z odpori, in očitno še ni vedel, kaj pomeni timing v psihoterapiji. Domnevam, da to ni bil edini primer, ko je iz naših krajev skrbni oče peljal hčerko 's slabimi živci' na še cesarski Dunaj h g. profesorju.«

2.1 Alfred Šerko

Kdo je bil Alfred Šerko (1879–1938), s katerega »[...] odločitvijo proti psihoanalizi nam je Slovencem umanjkal človek iz prve generacije psihoanalitikov«? (Lunaček v Felc, 1996)

Kot piše Felc (1996), se je Šerko rodil leta 1879 v Cerknici, v veleposestniški trgovski in gostilniški družini. Maturiral je leta 1897 v Ljubljani in še isto leto na dunajski univerzi vpisal filozofijo (predvsem se je posvečal logiki, psihologiji, gnoseologiji ter zgodovini filozofije). Leta 1904 je promoviral z disertacijo *Über den Begriff des Wesens bei Spinoza*. V tem času bi naj tudi poslušal predavanja Krafft-Ebinga in Sigmunda Freuda.⁶ Leta 1909 je Šerko končal še študij na medicinski fakulteti. Že med študijem ga je v psihiatrično stroko uvajal Erwin Stransky, poznan po opredelitvi miselno-čustvene ataksije kot enega temeljnih fenomenov shizofrenije (Felc, 1996).

Po promociji je Šerko odšel v München na psihiatrično kliniko Emila Kraepelina (1856–1926), enega največjih psihiatrov tistega časa. Znano je, da je bil Kraepelinov odnos do psihoa-

nalize kritičen in odklonilen. Na Kraepelinovi kliniki se je Šerko ukvarjal predvsem z diferencialno diagnostiko paranoidnih stanj. V različnih psihiatričnih bolnišnicah na Bavarskem je zbral na stotine (okrog tisoč strani) izčrpnih popisov paranoidnih psihoz. Tako zbrano gradivo je Šerko predal svojemu profesorju Kraepelinu, hkrati pa leta 1912 objavil razpravo *Über paranoide Erkrankungen*, s čimer je izpopolnil sistem psihoz in postavil novo bolezensko enoto parafrenijo. Znano je, da je Kraepelin dolgo okleval, preden je parafrenijo vključil v svoj sistem. Zapisano je, da gre za Kraepelinovo parafrenijo, o kateri piše v svojem učbeniku iz leta 1921, kar je, kot meni Felc (1996), krivično do Šerka. Po nekaj letih bivanja v Münchnu je Šerko odpotoval na Dunaj in bil kmalu imenovan za kliničnega asistenta pri Wagnerju von Jaureggu (1857–1940), profesorju psihiatrije in nevrologije na dunajski univerzi in predstojniku univerzitetne bolnišnice za živčne in duševne bolezni. Wagner von Jauregg je bil Freudov vrstnik in sošolec ter poznejši rival, ki je imel do psihoanalize izrazito odklonilen odnos. Leta 1914 je Šerko odšel v Trst, nato pa je že v prvih letih I. svetovne vojne moral na fronto, kar obširno opisuje v svoji avtobiografiji. Ob prevratu se je prijavil za habilitacijo na dunajski Univerzi, ki pa v tistih letih, kot piše Felc (1996), Slovincem ni bila več naklonjena. Aktivno je sodeloval tudi pri ustanavljanju slovenske Univerze. Na Medicinski fakulteti je bil takoj imenovan za rednega profesorja in dekana, dvakrat pa je bil tudi izvoljen za rektorja Univerze v Ljubljani. (Felc, 1996)

Šerko je znan tudi po opisu svojih eksperimentov s psihedelikom meskalinom. Leta 1913 je izšel njegov članek *Im Mescalinaus*, s katerim je, kot piše Valenčič (1995), sprožil širše zanimanje za meskalin. Njegove ugotovitve so med drugimi navdušile tudi psihiatra in filozofa Karla Jaspersa (1883–1969), ki jih je v svoji znameniti *Allgemeine Psychopathologie* citiral na kar šestih mestih. Šerkov opis meskalinskega opoja so pozneje citirali še mnogi psihiatri, psihologi, pa tudi antropologi in filozofi ter s tem začeli t. i. psihedelično gibanje. (Valenčič, 1995)

Lunaček (v Felc, 1996) meni, da je pomembno tudi to, da je bil Šerko član družčine ljubljanskih Penatov, ob katerih se je zbirala intelektualna elita tistega časa in na pol javno razpravljala o vprašanjih, pomembnih za slovenski narod.⁷

Milčinski (1966) v članku *Ob 1. jugoslovanskem psihoterapevtskem seminarju Šerkov odnos do psihoanalize opiše takole: »[...] Odklanjal je pa psihoanalizo tudi naš odlični nevropsihiater in pedagog prof. doktor Alfred Šerko, katerega vpliv na razvoj naše medicine nam je vsem znan.« Šerkov ambivalentni odnos do psihoanalize zanimivo osvetljuje še sledeči zapis Milčinskega (v Likar, 1980): »[...] Diplomiral sem leta 1940 [...] Že v tem obdobju sem poznal nekatera Freudova dela, ki so me še posebej privlačevala. Snov mi je približal tudi prof. dr. Alfred Šerko s svojimi sugestivnimi predavanji in demonstracijami.«*

Šerkovo negativno stališče do psihoanalize pa je vsekakor doseglo svoj višek leta 1934, ko je izšlo njegovo delo *O psihoanalizi*. V tem delu Šerko psihoanalizo odločno zavrne, vendar pa obenem poskrbi za njen dokaj korekten pregled. (Lunaček, 1995)

Zanimiv in nadaljnje podrobnejše osvetlitve vreden podatek je, da je omenjeno delo Šerko napisal šele leta 1934, torej nekako tri desetletja po tistem, ko bi naj poslušal Freudova predavanja. Prav tako se nam poraja vprašanje, zakaj se je Šerko za predstavitev in hkratno kritično zavrnitev psihoanalize odločil prav v tistem obdobju.

Ustavimo se bežno še ob Šerkovi knjigi *O psihoanalizi*, izdani leta 1934. V njej Šerko na nekaj več kot sto straneh psihoanalitično teorijo v osmih poglavjih najprej na kratko pregledno predstavi. Naslovi poglavij so naslednji: *Podzavestna duševnost, Spolnost, Narcizmus, Ideal*

jaza, *Teorija nagonov, Problem kulture, Problem religije in Sanje*. V zadnjem, devetem poglavju, ko Šerko Freudov nauk analizira, pa z njim grobo in v posmehljivem tonu obračuna. Šerko (1934) tako v zadnjem, devetem poglavju, govori o psihoanalizi kot o »[...] simbolični onaniji«, »[...] veliki budalosti«, Freudov nauk zanj ni »[...] nič drugega nego produkt njegove s seksualnostjo do nasičenja preproje fantazije«.

Edini, ki se je takrat drznil upreti mogočni avtoriteti Šerku, je bil antiavtoritarno naravnani Vladimir Bartol, ki je ob izidu Šerkove knjige za revijo *Modra ptica* napisal obsežno in ostro kritiko. Ko se Bartol (1934/1993) ustavlja pri očitni neskladnosti Šerkovih pogledov, ki veje iz zapisanega v prvih osmih in v devetem, sklepnem poglavju, med drugim zapiše: »[...] Kako je mogel dvakratni doktor, dr. phil. in dr. med. Šerko, prezreti tako očitno nasprotje v svojih trditvah?« (Bartol, 1934/1993: 114)

Bartol (1934/1993:129) Šerkova izvajanja pospremi s komentarjem, da je »[...] ostal naš avtor žrtev nekih pod zavestjo delujočih tendenc, ki so preglušile njegovo dvakratno doktorstvo in se proti njegovi volji krepko uveljavile. S tem ni doprinešen samo dokaz za delovanje podzavestnih psihičnih tendenc, ki jih Šerko [...] tako kategorično zanika, marveč je tudi cela Šerkova knjiga *O psihoanalizi* najlepše, čeprav najneprostovoljnije izpričevalo za pravilnost in efikasnost Freudovih naukov in njegove metode.«

3 O »dragocenem zavezništvu« psihoanalize in literature

V nadaljevanju prispevka pogledjmo (zaradi omejene dolžine seveda samo v kratkem orisu), kakšno je bilo Freudovo videnje odnosa med psihoanalizo in literaturo in kako so se v 20. in 30. letih prejšnjega stoletja s psihoanalizo srečevali slovenski literati Slavko Grum (1901–1949), Vladimir Bartol (1903–1967) in Srečko Kosovel (1904–1926).

Freud (1907/2000) pri obravnavi Jensenove novele *Gradiva* razmišlja o literatih kot o »dragocenih zaveznikih«. Prav spis z naslovom *Blodnja in sanje v Jensenovi noveli Gradiva (Der Wahn und die Träume in W. Jensens Gradiva)* je Freudova prva objavljena analiza kakšnega književnega dela, če seveda ne štejemo obravnave *Kralja Ojdipa* in *Hamleta* v *Interpretaciji sanj* (1900/2000). Že pred tem, junija 1898, pa je v pismu Wilhelmu Fliessu napisal kratko analizo novele C. F. Meyerja *Sodnica (Die Richterin)*. (Lešnik, 2000)

Freud (1907/ 2001) je menil, da velja pričevanje literatov visoko ceniti, saj, kot pravi, »[...] po navadi veliko vedo o stvareh, ki so med nebom in zemljo in o katerih nam naša šolska modrost še ne pusti sanjati.« Assoun (v Lunaček, 2011) domneva, da to hkrati pomeni tudi zavezništvo med literaturo in psihoanalizo. Lunaček (2011) opozori na znano dejstvo, da si je psihoanaliza za jedrni kompleks ime sposodila iz znamenite antične drame. *Kralj Ojdip* je po Assounu (v Lunaček, 2011) tako obenem ključ freudovske teorije in vzor aplikacije psihoanalize na literaturo.

In prav pesniki, pisatelji, dramatik in filozofi so bili tisti, ki so prvi govorili o nezavednem. Kot piše Bohak (2011a), lahko med filozofe, ki so Freudu »pripravljali pot«, štejemo tudi Arthurja Schopenhauerja (1788–1860), Sörena Kierkegarda (1813–1855) in Friedricha Nietzscheja (1844–1900). Kierkegaard in Nietzsche sta poudarjala subtilna, nezavedna čustva, pri Schopenhauerju pa lahko najdemo podrobna opažanja o povezanosti našega vsakdanjega vedenja z našim nezavednim. (Bohak, 2011a) Prav tako je Schopenhauer poudarjal primat nezavednega in seksualnega in pisal o afektih, sanjah in hipnozi. Pri njem zasledimo tudi teme, kot so prisila

ponavljanja, želja po smrti, biseksualnost, izrinjanje, racionalizacija, sublimacija in determinizem vsega psihičnega dogajanja, zlasti pa »svobodnih« asociacij. (Kriz, 2001 v Bohak 2011a) In prav vse te teme najdemo ponovno pri Freudu, ki jih je poglobil in uskladi v širši kontekst svoje psihoanalitične teorije in dveh modelov človeške psihe. (Bohak, 2011a) Goethe, Schiller in Dostojevski so opisovali vpliv socialnih in psihičnih dejavnikov pri nastanku psihičnih motenj in boleznih, leta 1869 pa je izšlo delo Eduarda von Hartmanna z naslovom *Filozofija nezavednega*. (Kriz, 2001 v Bohak, 2011)

Kot dober poznavalec literature in literarne teorije Freud v spisu Psihopatske osebe na odru (1905–1906/ 2000: 8) takole razčlenjuje pogoje za užitek po posameznih literarnih zvrsteh: »[...] Lirika – tako kakor nekoč ples – streže predvsem izživljanju intenzivnih in večplastnih čustev. Ep naj bi omogočil zlasti občutiti užitek, ki ga doživlja velika junaška osebnost, ko zmaguje. Drama pa si prizadeva globlje raziskati možnosti, ki jih ponuja afekt, in celo iz pričakovanja nesreče oblikovati užitek, zato, prav narobe, prikazuje, kako je junak v boju poražen, s čimer ustvari nekakšno mazohistično zadovoljstvo.«

Vemo, da je bil Freud tudi sam odličen pisec in leta 1930 (torej le nekaj let, preden so nacisti maja 1933 med drugimi knjigami sežigali tudi Freudova dela, kar je pospremil s srhljivo preroškimi besedami, da ni več daleč čas, ko bodo goreli tudi ljudje) tudi prejemnik prestižne Goethejeve nagrade za literaturo.

Ko Lunaček (2011) razmišlja o psihoanalizi in njeni aplikaciji na literaturo, med drugim zapiše, da se je zavezništvo med literaturo in psihoanalizo na svoj način pokazalo tudi pri nas. Pri tem misli na Slavka Gruma in njegovo pisanje, pri katerem je upošteval temeljne psihoanalitične aksiome, ter na Vladimirja Bartola, ki je napisal roman, v katerem je glavni junak psihoanalitik.⁸ (Lunaček, 2011) Tudi Bressan (1986) razmišlja o prisotnosti psihoanalize, ki se po njegovem ne kaže samo v delu pisatelja Vladimirja Bartola, ampak tudi splošneje med mladim slovenskim razumništvom v dvajsetih letih prejšnjega stoletja.

Lunaček (2011) svoje razmišljanje nadaljuje z ugotovitvijo, da čeprav plodno, zavezništvo med literaturo in psihoanalizo pri nas vendarle ni uspelo utrditi psihoanalize na področju, od koder ta izhaja, torej v klinični praksi. Ugotavlja, da ne le, da Bartol in Grum nista posebej znana kot proučevalca psihoanalize in aplikativna analitika, ampak da sta celo, tam kjer se najbolj dotikata psihoanalize, tudi najbolj pozabljena. »[...] Ponuja se primerjava z otroško amnezijo, ko prva leta, tako pomembna za poznejše življenje, skoraj povsem utonejo v pozabo, in skope segmente pripelje v zavest šele analiza.« (Lunaček, 2011)

3.1 Vladimir Bartol – pisatelj in prvi slovenski »klinik«

Psihoanalizi se je med obema vojnama najintenzivneje in najvztrajneje posvečal Vladimir Bartol (1903–1967). (Lunaček, 1995) Bartol je do leta 1918 živel v Trstu, leta 1921 pa je na ljubljanski univerzi začel študirati biologijo, filozofijo in geografijo. S teorijo Sigmunda Freuda se je po lastnih besedah seznanil leta 1924. Bartol kot prvo Freudovo delo, ki ga je prebral, navaja *Psihopatologijo vsakdanjega življenja*, še bolj pa bi ga naj pritegnila Interpretacija sanj. V članku *Ob smrti Sigmunda Freuda* omenja, da je takoj po tem, ko je knjigo prebral, začel s samoanalizo sanj. (Bartol, 1939/1993)

Članki o magiji in iluzionizmu s konca dvajsetih let in roman *Čudež na vasi* po Bajtovem

(1991) mnenju kažejo na to, da je Bartola že od samega začetka zanimala predvsem samopotrditvega z obvladovanjem sočloveka. Bressan (1985) pa razmišlja, da pri Bartolu psihoanaliza že od vsega začetka dobi »[...] konotacijo védenja, ki je usmerjeno k natančnemu razumevanju človeške stvarnosti v funkciji problemov medosebne moči; gre za orodje njegove *osebne volje do moči* ali – če nam je tako ljubše – za probleme potrditve Jaza in njegovo premoč nad Drugim.«

Bartol, ki se je s psihoanalitično teorijo seznanil v letu 1924, je o njej kmalu začel pisati članke v različnih revijah, na beograjskem radiju pa je v letih 1928–30 imel serijo predavanj o psihoanalizi. Skupne teme predavanj so bile hipnotizem, spiritizem in okultizem, prav takšen pa je tudi naslov enega izmed neobjavljenih člankov (*Hipnotizem, spiritizem, okultizem*). Kot literarno transformacijo tega Bartolovega zgodnjega interesa Bajt (1991) omenja nedokončano dramo o Mesmerju in roman *Čudež na vasi*. Poleg zgoraj omenjenih psihičnih fenomenov Bartol v njih obravnava tudi sanje in psihoanalizo ter njen odnos do različnih področij človekove ustvarjalnosti. (Bajt, 1991)

Bartol je objavljala predvsem v medvojni reviji za kulturo *Modra ptica*, v tržaških *Razgledih* in *Primorskem dnevniku*. Ukvarjal se je tudi s psihozgodovino in aplikacijo psihoanalize na literaturo. O tem pričajo njegovi eseji, ki jih je v 30. letih prejšnjega stoletja objavljala v *Modri ptici*, v njih pa je psihoanalizo apliciral na različne literarne umetnine (npr. na Goethejevo dramsko pesnitev Faust) in med drugimi biografiral Goetheja in Fausta. (Bajt, 1993)

Bajt (1991) navaja seznam Bartolovih esejev, povezanih s psihoanalizo: *Psihoanaliza in sodobni človek* (1928), *Razlaga sanj* (1928), *Psihoanaliza motenj vsakdanjega življenja* (1929), *Psihoanaliza in vzgoja* (1929), *Spiritizem na Notranjskem* (1929), *Nekaj o hipnotizmu in psihoanalizi* (1930), *Izdajalske sanje* (1930), *O psihoanalizi: Spisal dr. Alfred Šerko* (1933–34), *Ob smrti Sigmunda Freuda* (1938–39), *Hipnotizem, spiritizem, okultizem* (v rokopisu) in *Psihoanaliza in umetnost* (v rokopisu).

Bartol pa se ni ustavil samo pri predavanjih, člankih in radijskih oddajah, bil je tudi prvi slovenski »klinik«, kot ga imenuje Lunaček (1995). Da se je psihoanalize lotil tudi praktično, je razvidno tako iz zapisov njegovih psihoanalitičnih seans kot iz opisa primera, ki ga je reševal leta 1925, ko je z veliko naglico »razrešil« primer dekleta, ki je v vasi blizu Vrhnike imelo stike s potujočim hipnotizerjem. O tem primeru Bartol poroča v članku *Spiritizem na Notranjskem* (1929/1993e). Dekla Malči naj bi namreč po tem, ko jo je hipnotiziral potujoči hipnotizer, začela občasno padati v neke vrste somnambulno stanje. (Bartol, 1993e) Bartol navaja, da je opravil »[...] podrobno analizo dekletove notranjosti« in se poslužil »[...] rahle sugestije«.

Zelo povedno za Bartolovo razumevanje psihoanalize je to, kar zapiše v zaključnem delu eseja, ko uporabo sugestije opiše kot zvijačo in v opravičilo svojega ravnanja navede, da je »[...] imel pred sabo le dve možnosti: ali se dolgo ukvarjati z dekletom (najmanj teden dni) in ji polagoma priti z analizo do živega ali pa ji z nasilnim udarcem izvabiti priznanje.« (Bartol, 1993e) Ker se je ravno pripravljala na doktorski izpit, je pač »[...] moral iskati krajšo pot, čeprav na videz manj moralno. Toda, ali se ne poslužuje istih sredstev tudi preiskovalni sodnik?« (Bartol, 1993e)

Lunaček (1995) piše, da je Bartolova naglica tako kot pri predstavitvi psihoanalitične teorije vidna tudi pri njeni aplikaciji, saj je Bartol s kliničnim delom začel le kratek čas po seznanitvi s psihoanalizo in opravljeni kratki samoanalizi. Lunaček (1995), ki je proučil del Bartolovih zapiskov o psihoanalitičnih seansah (posodila mu jih je Bartolova vdova), jih opiše takole: »[...] Od kod so se rekrutirali Bartolovi klienti, koliko jih je bilo, kako dolgo se je z njimi ukvarjal

in s kakšnim uspehom, zakaj je opustil svoje klinično delo, zakaj se ni povezal z drugimi, v praksi dejavnimi analitiki, tega si iz meni dostopnega gradiva nisem mogel pojasniti. Vendarle pa je možno odgovoriti na nekaj važnih vprašanj. [...] Razvidno je nadalje, da so Bartola tudi pri kliničnem delu najbolj zanimale sanje in da je dal predvsem glede tega navodila pacientom. Vendar je tudi iz tega pičlega materiala mogoče sklepati, da je Bartol svoje klinično delo zastavil shematično in togo in da je posnemal zelo zgodnje obdobje psihoanalitičnega zdravljenja, ki še ni upoštevalo pomena tako imenovanega prenosa, ki je v času Bartolove prakse postal že bistven sestavni del psihoanalitičnega zdravljenja. Bartolova seansa sestoji iz povedanih sanj, asociacij nanje ter analitikove interpretacije.« (Lunaček, 1995)

Vladimir Bartol pa je bil tudi edini, ki se je postavil po robu Alfredu Šerku in je ob izidu njegove knjige *O psihoanalizi* (1934) napisal članek z naslovom *O psihoanalizi: Spisal dr. Alfred Šerko* (1934/1993c), v katerem podaja njeno obsežno in ostro kritiko. Da se je Bartol postavil po robu veliki avtoriteti tistega časa, je po Lunačkovem (1995) mnenju pripisati prav Bartolovi antiavtoritarni naravnosti. Lunaček (1995) še dodaja, da prav od tod morda izhaja Bartolov interes za psihoanalizo kot novo vedenje, ki je v bistvu antiavtoritarno. Vendar lahko opazimo, da je Bartol z novim znanjem sam poskušal postati avtoriteta in je stavil na karto moči. (Lunaček, 1995)

Lunaček (1995) meni, da je škoda, da je Bartol psihoanalizo posredoval le v poljudnih člankih, ki so ostali brez izrazitega odmeva in Bartola tako ne moremo imenovati »očeta« psihoanalize v Sloveniji. Vladimir Bartol je ob populariziranju psihoanalize nedvomno prispeval tudi k njeni vulgarizaciji, saj si ob vsej naglici in neučakanosti kaj več kot le delnega vpogleda v zahtevno psihoanalitično teorijo ni mogel pridobiti. (Lunaček, 1995)

Ustavimo se še ob Bartolovem romanu *Čudež na vasi* (1940/1984), kjer je glavni junak romana psihoanalitik Gorazd Kraševac. Bressan (1986) govori o romanu *Čudež na vasi* kot o romanu z »narcistično apoteozo« Gorazda Kraševca, ki je bil prvi v vrsti mnogih *alter egov*, ki jih je Bartol razsejal v svojih naslednjih delih.

Kot omenja Bartol, mu je bila pobuda za pisanje romana *Čudež na vasi* novica, objavljena v *Jutru* leta 1925, ki je govorila o nekem hipnotizerju, ki naj bi v Blatni Brezovici pri Vrhniki hipnotiziral deklo, da je potem za nekaj dni zaspala. Vendar pa Bartol ni ostal pri tem, da bi na osnovi članka »le« napisal roman, ampak je še sam aktivno posegel v »slučaj Blatna Brezovica.« (Hergold, 1995) Kot navaja Hergoldova (1995), se je Bartol seznanil s skupino študentov iz Blatne Brezovice in od njih dobil vse potrebne informacije. »Slučaj« je proučil in se napotil v vas z namenom, da bi svoje znanje psihoanalize preizkusil še v praksi. V svojih zapiskih podrobno opisuje, kako je v nekaj dneh »popsihoanaliziral« ne le deklo, temveč še več drugih vaščanov z lažjimi ali težjimi psihičnimi motnjami. (Hergold, 1995)

Bressan (1986) navaja, da je »[...] nagnjenje do ukvarjanja z magijo, iluzionizmom, okultizmom in nasploh z vsake vrste heterodoksnimi fenomeni podzavesti« Bartola pozneje pripeljalo do zanimanja za Jungovo analitično psihologijo.

3.2 Slavko Grum in njegov psihoanalitični manifest Magični krog pobegov iz zavesti

Na tem mestu se ne bomo posvetili temam, kot so Grumovo otroštvo in izkušnja spolne zlorabe, ki jo opiše v črtici *Lastni portret* (Grum, 1930), odnos do avtoritet (predvsem do Alfreda Šerka), odnos do žensk (pri čemer mislimo predvsem na razmerje z usodno žensko Grumovega

življenja Jožo Debelakovo in njegovo ljubeznijo iz zadnjih let življenja Zinko Brglez) ali Grumova svojevrstna »umolknitev« kmalu po letu 1930. Tudi se ne bomo posvetili njegovemu najbolj znanemu delu, drami *Dogodek v mestu Gogi*, o kateri je Grum (1929/1976a: 426) za intervju z naslovom *Človeštvo oropano iluzij in božanstva* povedal: »[...] V moji drami je odrešujoči princip nadomestitev božanstva s psihoanalitičnim sproščanjem. Ljudi sem pokazal kot lutke podzavestnih sil, katerih se rešijo z izživetjem, kakor se nevrotik ozdravi z izpovedjo zdravniku [...] Tema drame je *frigiditeta žene*. Neka ženska je postala frigidna zaradi dogodka v zgodnji mladosti«. Besedo zdravnik lahko tukaj – skladno z uveljavljenim načinom izražanja in razmerami tistega časa – razumemo kot sinonim za psihoanalitika.

V prispevku se bomo posvetili t. i. Grumovemu osebnemu psihoanalitičnemu manifestu *Magični krog pobegov iz zavesti*, ki ga je predstavil leta 1930 na predavanju z naslovom *Beg v onstran* v ljubljanskem kinu Matica.

Grum je svoj pogled na psihoanalizo prvič podal v članku *Seksualna vzgoja mladine* (Grum, 1928/1976b), čeprav se, kot piše Kralj (1976b), vpliv psihoanalize v Grumovem delu kaže že prej, npr. v enodejanki *Upornik* iz leta 1927. Še pred natisom omenjenega članka je imel Grum marca 1928 v kinu Matica v Ljubljani predavanji z enakim naslovom. V dnevnik predavanj si je zapisal, da je bila dvorana obakrat nabito polna, o poslušalcih pa je dodal naslednje: »[...] Publika je bila najrazličnejša, poleg delavcev meščani, pedagogi, celo redovnice. Ko sem odhajal iz podija, me je prijel neki delavec za roko in jo poljubil.« (Kralj, 1976b)

Na osnovi objave članka *Samomor*, ki ga je Grum pričel snovati že leta 1925 in je bil objavljen v *Zdravniškem vestniku* januarja 1929, si je Grum pripravil rokopis predavanja z naslovom *Beg v onstran*. Predavanje je imel leto dni pozneje v ljubljanski Kazini, še istega meseca pa je predavanju sledila objava v *Življenju in svetu*, tokrat z naslovom *Beg iz življenja*. (Kralj, 1976b)

Odmevno predavanje z naslovom *Beg v onstran* je imel Grum 14. januarja 1930. Alfred Šerko, ki je bil v tem času rektor ljubljanske univerze – med Grumovim trimesečnim službovanjem v Bolnišnici za duševne bolezni na Kodeljevem v Ljubljani leta 1928 pa tudi Grumov predstojnik – je imel po predavanju »protifreudovski nastop«, kot je z ironijo poročal liberalni časnik *Jutro*. Grum sam pa je o Šerkovi intervenciji v dnevnik zapisal: »Po predavanju se je oglasil k besedi prof. dr. Šerko in z brutalnimi besedami pobijal moja izvajanja. Publika mu je deloma pritrjevala, deloma je postajala nemirna ter jela protestirati. H koncu se je vse več ali manj smejalo. Po svojem nastopu je prišel Šerko k meni ter me vprašal, če mu kaj zamerim. Nato me je poiskal v kavarni ter debatiral z mano o izvajanem.« (Kralj, 1976b)

Predavanje *Beg v onstran* je Grum zaključil z besedami: »[...] Gospoda! V starih grških svetiščih je blestel napis: Gnothi seauto, spoznavaj samega sebe! – po modernih lokalih pa lahko samo čitate: Spucke nicht auf den Boden! Želim vam lahko noč in lep pobeg v onstran!« (Grum, 1930/1976b)

Grum je imel po predavanju *Beg v onstran* še več kot dvesto predavanj, vendar nikoli več ni predaval v Ljubljani, temveč le še v Zagorju in okolici. Kot piše Kralj (1976a), je Grum bivanje v Zagorju občutil kot izgnanstvo. Obstaja še ena pomembna razlika med predavanjem *Beg v onstran* in tistimi, ki so mu sledila: z njimi ni več predstavljal svojih psihoanalitičnih idej, temveč je na ravni »ljudske prosvete« poučeval ljudi o zdravstveni preventivi in mentalni higieni. (Kralj, 1976a)

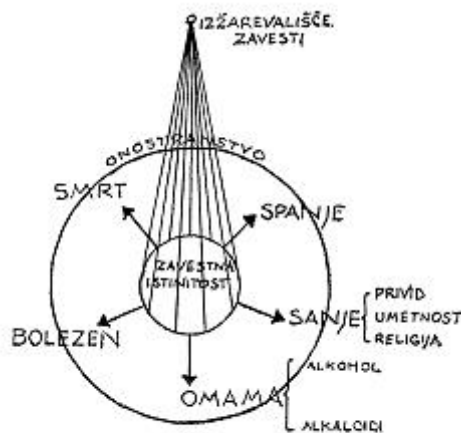
Predavanju *Beg v onstran* januarja 1930, ki se je ohranilo v rokopisu, je še isti mesec sledila njegova objava s spremenjenim naslovom *Beg iz življenja*. (Kralj, 1976b) Razlika med ohranjenim rokopisom predavanja in njegovo objavo je ravno v delih, ki se dotikajo psihoanalize. Kralj (1976b) tako piše, da rokopis predavanja poleg že znanega gradiva obsega še dva pomembna sklopa, in sicer razmišljanje o narkomaniji ter razmišljanje o človekovih »podzavestnih obrambnih mehanizmih«, ki mu omogočajo, da pobega iz »neznosne realnosti«, kot se izrazi Grum v dnevniku predavanj.

V prvem izpuščenem sklopu Grum iz lastne izkušnje govori o narkomaniji, vendar tega dejstva ne izpostavlja, lahko bi celo dejali, da ga skuša prikriti. Med drugim Grum razpravlja o medsebojni povezanosti homoseksualnosti in narkomanije in poroča, da je »[...] pretežna večina kokainistov homoseksualna.« (Grum, 1976b)

Drugi izpuščeni sklop je psihoanalitični del predavanja, tako rekoč Grumov psihoanalitični manifest, kakor ga je Grum predstavil v intervjuju z naslovom *Človeštvo oropano iluzij in božanstva*, objavljenem v *Slovenskem narodu* maja 1929. (Kralj, 1976b)

Seveda se nam postavlja vprašanje, zakaj je Grum izpustil omenjena sklopa in tako pravzaprav zgolj ponovil objavo iz *Zdravniškega vestnika* iz januarja 1929. Nova spoznanja in poglede je v letu, ki je preteklo do izida članka *Beg iz življenja* v januarju 1930, namreč deloma že predstavil v omenjenem intervjuju *Človeštvo oropano iluzij in božanstva*, v celoti pa na predavanju *Beg v onstran*, ki ga je imel 14. januarja 1930. (Kralj, 1976b) Domnevamo lahko, da je med drugimi dejavniki na to morda vplivala tudi reakcija Alfreda Šerka, ki je, kot je zapisal Grum (1930/1976b), po predavanju z brutalnimi besedami pobijal njegova izvajanja.

Od drugega izpuščenega sklopa predavanja je tako v objavljenem članku *Beg iz življenja* (1930) ostala samo še skica *pobegov iz zavesti*, ki ilustrira Grumov psihoanalitični manifest *Magični krog pobegov iz zavesti*. Žal pa je na ta način skica pobegov iz zavesti obvisela v praznem, saj, kot piše Kralj (1976b), ilustrira nekaj, kar ni objavljeno.

Grum (1976b) podaja razlago *Magičnega kroga pobegov iz zavesti*. Magični krog oklepa substanco realnega življenja, znotraj tega je manjši krog, zavestna istinitost, ki sprejema žarke ali duhovno energijo od zunaj in daleč zgoraj, s skrajnega konca onstranstva, iz *izžarevališča zavesti* (po Maeterlincku vesoljne duše). Ko realno življenje postane neznosno, bo *zavestna istinitost* (jaz, duša) presekala njegov obroč v eni od petih obodnih točk. Te točke so sanje (privid – budno sanjarjenje, umetnost, religija), omama (alkohol, droga), bolezen, smrt (samomor) in spanje. *Zavestna istinitost* bo presekala obroč in se vrnila k svojemu izvoru v onostranstvo, v onstran. (Kralj, 1976b)

Kot *onstran* Grum (1976b) pojmuje vse, kar ni normalna zavestna dejavnost, to je svet fantazije, podzavesti, omame, nič in smrti. Kot vidimo, je umetniško ustvarjanje v Grumovi shemi popolnoma izenačeno z drugimi možnostmi *pobegov iz zavesti*, med katerimi je samomor pojmovan kot »[...] najradikalnejši beg v nezavest, v nič«, umetnik pa kot »[...] polubrat psihopata.« (Grum, 1976b)

Članek *Beg iz življenja* (1930/1976b) začenja Grum z ugotovitvijo o strahotnem porastu samomorov – pobegov iz življenja, ob katerem lahko zaslutimo vlogo spoznanja, življenjskega razočaranja. Grum izrazi mnenje, da bo morala »[...] psihoanaliza nujno iskati nov etični red brez spolnih in drugih iluzij, ki še izpolnjujejo življenje sodobnega, na sanjah osirotelega človeka.« (Grum, 1930/1976b)

Kot piše (Kralj, 1976a), se ob Grumovem odprtem grobu nihče več ni spomnil na njegovo pisateljstvo. V dnevnem časopisju sta izšla članka, ki sta Grumovo literaturo sicer omenila, vendar ne prijazno – novi čas ji namreč ni bil naklonjen.

Videti je bilo, kot da bo Slavko Grum med tistimi, ki jih ima raje kot boginja spomina Mnemosine njena sestra Lesmosine, ki vlada pozabi. Vendar je Grumovo literaturo leta 1957 iz *pozabe obudila* izdaja dela *Goga: proza in drame* (Grum, 1957), sledile so (med drugim) izdaje *Zbranih del* v dveh knjigah (1976), več knjižnih izdaj in gledaliških uprizoritev *Dogodka v mestu Gogi* in *Pisma Joži* (2001), iz katerih lahko Gruma morda najboljše spoznamo. Gruma nam približata tudi izvrstni roman Milana Dekleve *Zmagoslavje podgan* (2005) in dokumentarno-igrani film Televizije Slovenija *Tujec v mestu* (2008).

3.3 Omembe psihoanalize pri Srečku Kosovelu

Pri Srečku Kosovelu se bomo zardi omejene dolžine članka omejili zgolj na omembe psihoanalize v njegovih delih. Kot piše Bressan (1986), pri Kosovelu prvi namig na psihoanalizo srečamo v črtici *Pastirčki*, kjer se beseda *psihoanaliza* pojavi dvakrat.⁹ Prvikrat v intelektualno pomenljivem kontekstu okolja (ljubljska kavarna blizu univerze), gre pa za naslednje besedilo: »[...] Časopisi, revije: psihoanaliza, obletnica Leninove smrti, aretacije.« Kot meni Bressan (1986), je iz tega mogoče sklepati, da je bila psihoanaliza na začetku leta 1925 pogosta tema pogovorov med visokošolci. Iz namiga na obletnico Leninove smrti (Lenin je umrl januarja 1924) in pa iz vzporednega razvoja v »freudovski smeri« pri Grumu in Bartolu, o čemer pričajo njuna dela, lahko sklepamo, da je navzočnost psihoanalize v Sloveniji postala očitnejša prav med letoma 1924 in 1925. (Bressan, 1986)

Drugič pa se pojem psihoanaliza v Kosovelovi črtici *Pastirčki* pojavlja v diskurzivnem in obenem konkretnem kontekstu: »[...] Dva prijatelja govorita o psihoanalizi.« (Bressan, 1986)

Kosovelovega zanimanja za psihoanalizo pa ne zasledimo samo v črtici *Pastirčki*. Bressan (1986) tako navaja tudi opombo iz sedmega zvezka Kosovelovih *Dnevnikov* (iz začetka maja 1925): »*Revue de Genève Mars (La psychanalyse et l'art)* L.Charles Baudoin«.10

Na še dva namiga na psihoanalizo naletimo v sedemnajstem zvezku Kosovelovih *Dnevnikov* iz leta 1926, kjer ni več omembe Lenina, se pa ponovi motiv kavarne. (Bressan, 1986)

Bressan (1986) se ustavi še pri odnosu Kosovela z Grumom in Bartolom. Omenja, da je bil Grum, ki ga ima za enega največjih in najbolj prezrtih evropskih umetnikov »psihoanalitične usmeritve«, poleti 1921 zapisan na seznamu možnih sodelavcev Kosovelovega *Almanaha*. Meni tudi, da je Kosovel kot pogost obiskovalec gledališč gotovo videl prva Grumova dela, ki se je v *Trudnih zastorih* leta 1924 »[...] gibal v perverznejem ozračju vizije bivanja, ki jo je že očitno zaznamoval freudovski pečat.« (Bressan, 1986)

V zvezi z odnosom Kosovela in Bartola pa Bressan (1986) opozori na nenavadno dejstvo, da se Bartolovo ime ne pojavi prav nikoli, ne v seznamu za *Almanah*, niti ne v kateremkoli od Kosovelovih spisov, vključno s korespondenco in osebnimi zapiski. Lahko rečemo, da je to najmanj nenavadno, če vemo, da sta oba (Bartol od leta 1921 in Kosovel od leta 1922) obiskovala Filozofsko fakulteto v Ljubljani, čeprav na različnih študijskih smereh. To nam po Bressanovem (1985) mnenju dodatno ilustrira Bartolovo osamljenost celo med vrstniki, ki so tako kot on prihajali z druge strani meje. Kosovel je po Bressanovem (1986) mnenju moral poznati Bartola, če ne zaradi drugega, zaradi »slovitega neuspeha« uprizoritve Bartolove drame *Lopez*. Uprizoritev, ki je v kulturnih krogih takratne Ljubljane močno odmevala, je namreč, kot poroča sam Bartol, vzbudila takšne proteste, da so jo umaknili s sporeda.

Opazimo lahko, da je v drugi polovici 30. let prejšnjega stoletja zanimanje za psihoanalizo (vsaj na videz) počasi ugašalo in psihoanalitski krog se na Slovenskem takrat še ni oblikoval.

V slovenskem prostoru tako opazamo specifičen odnos do psihoanalize v njenem zgodnjem obdobju do leta 1918, ko smo bili še del Avstro-Ogrske, kot tudi pozneje med obema vojnoma. Za primerjavo – psihoanaliza v Sovjetski zvezi je bila sprejemljiva in se je širila od Oktobrske revolucije pa vse do leta 1935.

Ob tem se porajajo mnoga vprašanja, med drugimi tudi, kaj vse je prispevalo k odklonilnemu odnosu Alfreda Šerka do psihoanalize. Domnevamo lahko, da so poleg sledenja duhu časa in svojevrstni determiniranosti njegovega pogleda na svet s Spinozovo filozofijo svoje prispevale tudi njegove osebne značilnosti. Delni odgovor pa nam mož, ki je tako pomembno zaznamoval zgodovino slovenskega psihoanalitičnega gibanja, v svoji avtobiografiji ponuja tudi sam, ko med drugim zapiše: »[...] V svojem življenju nisem našel, kar sem mislil, da bom. Spekulativnega intelekta sem ostal kot filozof načelni skeptik; brez prave možnosti posvetiti se trajno klinični nevrologiji in psihiatriji sem izgubil pravi cilj svojega življenja. Zdi se mi, da bi bilo bolje, ko bi se bil docela posvetil filozofiji, za katero imam še največ smisla.« (Šerko v Felc, 1996)

Prav tako bo v nadaljnjih raziskavah zanimivo osvetliti razvoj psihoanalize »pod Slovenci« po II. svetovni vojni, ki je bil v primerjavi z drugimi republikami bivše skupne domovine Jugoslavije prav tako dokaj specifičen.

Kot piše Možina (2011), je »faza zamujenih priložnosti« trajala vse do šestdesetih let. Takrat sta psihiatra Lev Milčinski (1916–2001) in Miloš Kobal uspela pripraviti okoliščine, v katerih

se je psihoterapija v Sloveniji lahko razvila. (Praper v Možina, 2011: 17) Kot rojstvo slovenske psihoterapije pa pojmujeemo začetek psihoanalitičnega izobraževanja iz neoanalitskega pristopa Schultz-Henckaja, ki ga povezujemo z Leopoldom Bregantom (1926–1986). (Možina, 2011: 12)

Opombe

¹To je bilo Freudovo delo Zur Psychopathologie des Alltagslebens: Über Versprechen, Vergessen, Vergreifen, Aberglaube und Irrtum (1901) v prevodu Rape Šuklje. Slovenski prevod iz leta 1975 ima naslov K psihopatologiji vsakdanjega življenja: o pozabljanju, spodsrljajih v besedi in ravnanju, zmotah in praznovanju. Spremno besedo z naslovom Freud je spregovoril po slovensko je prispeval Lev Milčinski.

²Gre za Spremno besedo k prvemu ponatisu oz. prenovljeni izdaji dela Zur Psychopathologie des Alltagslebens: Über Versprechen, Vergessen, Vergreifen, Aberglaube und Irrtum. Knjiga je v prevodu Rape Šuklje izšla leta 2009 pod naslovom Psihopatologija vsakdanjega življenja: o pozabljanju, spodsrljajih v besedi in ravnanju, zmotah in praznovanju.

³Gospodu Matjažu Lunačku se ob tej priložnosti za pogovor najlepše zahvaljujem.

⁴Charles Baudoin (1893–1963), je bil francosko-švicarski psihoanalitik, na katerega so vplivale tako Freudova kot tudi Jungova in Adlerjeva teorija. V zgodnjih delih se je Baudoin ukvarjal s sugestijo in hipnozo, pozneje pa se je posvetil predvsem odnosu med psihoanalizo in umetnostjo, vzgojo ter znanostjo.

⁵Bartol je v letih 1926/27 poslušal predavanja na pariški Sorbonni, kar mu je omogočila francoska štipendija, ki jo je prejel po končanem študiju na ljubljanski univerzi.

⁶Avstrijsko-nemški psihiater Krafft Ebing (1840–1902), ki je morda najbolj znan kot avtor Psychopathie Sexualis (1886), je bil predsedujoči na konferenci dunajskega Združenja za psihiatrijo in nevrologijo (Wiener Verein für Psychiatrie und Neurologie), na kateri je Freud v aprilu leta 1896 predstavil svoje poglede na etiologijo histerije. Krafft-Ebing jih je označil kot »znanstveno pravljico« (nem. wissenschaftliches Märchen), kot je Freud v pismu 26. aprila 1896 poročal prijatelju Wilhelmu Fliessu. Zanimivo je, da je Freud nekaj mesecev prej, na novoletni dan leta 1896, Fliessu poslal osnutek eseja, v katerem obravnava isto temo, esej pa je podnaslovlil Božična pravljica (nem. Weihnachtsmärchen).

⁷Prav Šerko bi naj bil pobudnik in ustanovitelj Penatov – družčine slovenskih literatov, umetnikov in intelektualcev, med katere so spadali Jože Plečnik, Franc Stele, Ciril Kosmač, Oton Župančič, Pavel Golia, Maksim Gaspari, Juš Kozak, Lily Novy, Igo Gruden in mnogi drugi umetniki in intelektualci tistega časa. Penati so se med obema vojnama sestajali v nekoč znameniti ljubljanski gostilni Pri kolovratu in razpravljali o literaturi, filozofiji, politiki ...

⁸Gre za Grumovo dramo Dogodek v mestu Gogi – pisati jo je začel med trimesečnim delom v Bolnišnici za duševne bolezni na Kodeljevem in jo končal februarja 1929 – in za Bartolov roman Čudež na vasi, dokončan že leta 1940, za katerega pa ni našel založnika in je bil tako prvič izdan šele leta 1984.

⁹Glej Kosovel, S. (1974). Zbrano delo, Druga knjiga, Ljubljana: Državna založba Slovenije, str. 338–339.

¹⁰Glej Kosovel, S. (1977). Zbrano delo, Tretja knjiga (Prvi del), Dnevnik VII, Ljubljana: Državna založba Slovenije, str. 658.

Literatura:

Bahovec, E. (2002). Uredniški uvod. V J. Breuer, in S. Freud, *Študije o histeriji* (str. 9–31). Ljubljana: Delta: knjižna zbirka za ženske študije in feministično teorijo.

Bajt, D. (1991). Problem Bartolove esejistike. V I. Bratož (ur.), *Pogledi na Bartola* (str. 77–85). Ljubljana: Revija Literatura – Zbirka Novi pristopi.

Bajt, D. (1993). Publicistika Vladimira Bartola. V V. Bartol, *Zakrinkani trubadur: izbrani članki in eseji* (str. 343–350). Ljubljana: Slovenska matica.

Bartol, V. (1984). *Čudež na vasi*. Trst: Založništvo tržaškega tiska.

Bartol, V. (1993a). Iz pisateljeve delavnice. V V. Bartol, *Zakrinkani trubadur: izbrani članki in eseji* (str. 271–292). Ljubljana: Slovenska matica.

Bartol, V. (1993b). Ob smrti Sigmunda Freuda. V V. Bartol, *Zakrinkani trubadur: izbrani*

članki in eseji (str. 101–113). Ljubljana: Slovenska matica.

Bartol, V. (1993c). O psihoanalizi: Spisal dr. Alfred Šerko. V V. Bartol, *Zakrinkani trubadur: izbrani članki in eseji* (str. 114–129). Ljubljana: Slovenska matica.

Bartol, V. (1993d). Psihoanaliza in sodobni človek: Uvod v psihoanalitično metodo. V V. Bartol, *Zakrinkani trubadur: izbrani članki in eseji* (str. 31–35). Ljubljana: Slovenska matica.

Bartol, V. (1993e). Spiritizem na Notranjskem. V V. Bartol, *Zakrinkani trubadur: izbrani članki in eseji* (str. 7–19). Ljubljana: Slovenska matica.

Bohak, J. (2006). Freud in njegova dediščina. *Dialogi*, 42 (9), 7–14.

Bohak, J. (2011a). Psihoanaliza in psihoanalitična psihoterapija. V J. Bohak, M. Možina in M. Žvelc (ur.), *Psihoterapija* (str. 119–202). Ljubljana: IPSA.

Bohak, J. (2011b). Psihoterapija in njene korenine. V J. Bohak, M. Možina in M. Žvelc (ur.), *Psihoterapija* (str. 57–72). Ljubljana: IPSA.

Bressan, A. (1986). Beleške o vplivu psihoanalize med mladim slovenskim razumništvom v dvajsetih letih in še posebej v delu tržaškega pisatelja Vladimirja Bartola. *Sodobnost*, 34 (1), 1045–1051.

Bressan, A. (1985). Vladimir Bartol ali dvoumnost pisave. V A. Bressan, *Pustolovščina besede: slovenski eseji* (str. 67–108), Koper: Založba Lipa; Trst: Založništvo tržaškega tiska.

Dolar, M. (2009). Spremna beseda. V S. Freud, *Psihopatologija vsakdanjega življenja: o pozabljanju, spodrseljajih v besedi in ravnanju, zmotah in praznoverju* (str. 221–231), Ljubljana: Mladinska knjiga.

Ellenberger, H. F. (1970). *The Discovery of the Unconscious (The History and Evolution of Dynamic Psychiatry)*. Basic books.

Ellenberger, H. F. (1965). Mesmer and Puységur: From Magnetism to Hypnotism. *Psychoanalytic review*, 52 (2), 137–153.

Erić, L. (2010). *Psihodinamična psihiatrija I: zgodovina, osnovni princip, teorije*. Ljubljana: Hermes IPAL.

Felc, J. (1996). Alfred Šerko (1879–1938). V J. Kostnapfel, *Slovenski psihiatri* (str. 57–83). Radovljica: Didakta.

Foucault, M. (2001). *Arheologija vednosti*. Ljubljana: Studia Humanitatis.

Freud, S. (1975). *K psihopatologiji vsakdanjega življenja: o pozabljanju, spodrseljajih v besedi in ravnanju, zmotah in praznoverju*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.

Freud, S. (2005). O psihoterapiji. V S. Freud, *Spisi o psihoanalitični tehniki* (str. 41–54). Ljubljana: Društvo za teoretsko psihoanalizo.

Freud, S. (2005). Psihično zdravljenje (duševno zdravljenje). V S. Freud, *Spisi o psihoanalitični tehniki* (str. 7–32). Ljubljana: Društvo za teoretsko psihoanalizo.

Freud, S. (2001). Blodnja in sanje v Jensenovi noveli Gradiva. V S. Freud, *Spisi o umetnosti* (str. 17–94). Ljubljana: Založba / *cf. (Rdeča zbirka).

Freud, S. (2001). Psihopatske osebe na odru. V S. Freud, *Spisi o umetnosti* (str. 7–12). Ljubljana: Založba / *cf. (Rdeča zbirka).

Freud, S. (1977). *Predavanja za uvod v psihoanalizo*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.

Grum, S. (1930). Beg iz življenja. *Življenje in svet: ilustrirana revija za poljudno znanstvo, leposlovje in javno vprašanje*, 4 (5), 119–123.

Grum, S. (1957). *Goga: proza in drame*. Maribor: Obzorja.

Grum, S. (1930). *Lastni portret*. Ljubljanski zvon, 50 (5), 282–285.

Grum, S. (1976a). *Zbrano delo*, Prva knjiga (Pripovedni spisi, Dve drami, Dodatek). Ljubljana: Država založba Slovenije.

Grum, S. (1976b). *Zbrano delo*, Druga knjiga (Pisma, Dnevnik, Dodatek: Članki). Ljubljana: Država založba Slovenije.

Hergold, I. (1984). Nastanek in smisel Bartolove psihološke detektivke. V V. Bartol, *Čudež*

na vasi (str. 5–9). Trst: Založništvo tržaškega tiska.

Kosovel, S. (1974). *Zbrano delo*, Druga knjiga, Ljubljana: Državna založba Slovenije.

Kosovel, S. (1977). *Zbrano delo*, Tretja knjiga (Prvi del), Dnevnik VII, Ljubljana: Državna založba Slovenije.

Kralj, L. (1976a). Kje stoji mesto Goga?. V S. Grum, *Goga, čudovito mesto* (str. 189–241). Ljubljana: Mladinska knjiga.

Kralj, L. (1987b). Grumova knjižnica. V S. Grum, *Goga, čudovito mesto* (str. 242). Ljubljana: Mladinska knjiga.

Kralj, L. (1976a). Opombe. V S. Grum, *Zbrano delo*, Prva knjiga (Pripovedni spisi, Dve drami, Dodatek) (str. 367–495). Ljubljana: Državna založba Slovenije.

Kralj, L. (1976b). Opombe. V S. Grum, *Zbrano delo*, Druga knjiga (Pisma, Dnevnik, Dodatek: Članki) (str. 317–437). Ljubljana: Državna založba Slovenije.

Lasch, C. (2012). *Kultura narcisizma*. Ljubljana: Mladinska knjiga Založba.

Lešnik, B. (2001). Uredniška opomba. V S. Freud, *Spisi o umetnosti* (str. 14–15). Ljubljana: Založba / *cf. (Rdeča zbirka).

Lunaček, M. (1995). Prispevek Vladimirja Bartola k uvedbi in popularizaciji psihoanalize. V Z. Zupanič Slavec (ur.), *Med medicino in literaturo/ 1. Pintarjevi dnevi* (str. 53–57). Ljubljana: Medicinska fakulteta, Inštitut za zgodovino medicine.

Lunaček, M. (2011). *Za drugačno usodo: psihoanalitična teza o Krstu pri Savici*. Ljubljana: Založba / *cf.

Milčinski, L. (1975). Freud je spregovoril po slovensko. V S. Freud, *K psihopatologiji vsakdanjega življenja: o pozabljanju, spodrseljajih v besedi in ravnanju, zmotah in praznoverju* (str. 5–10). Ljubljana: Državna založba Slovenije.

Milčinski, L. (1966). Psihoterapija pri nas: Ob 1. jugoslovanskem psihoterapevtskem seminarju, *Naši razgledi*, 386–387.

Možina, M. (2011). Kratka zgodovina psihoterapije na Slovenskem. V J. Bohak, M. Možina in M. Žvelc (ur.), *Psihoterapija* (str. 11–55). Ljubljana: IPSA.

Tomšič, Vouk (2005). Uredniška opomba. V S. Freud, *Spisi o psihoanalitični tehniki*. Ljubljana: Društvo za teoretsko psihoanalizo.

Valenčič, I. (1995). Eksperimenti z meskalinom slovenskih psihiatrov. *Psihološka obzorja*, 4 (1/2), 145–153.

Viereck, S. (1930). Nov svet se poraja. *Življenje in svet: ilustrirana revija za poljudno znanstvo, leposlovje in javno vprašanje*, 4 (5), X.

Zabel, I. (2001). Umetnost in nezavedno V S. Freud, *Spisi o umetnosti* (str. 373–416). Ljubljana: Založba / *cf. (Rdeča zbirka).